

Orijinal Kaynak: Erginer, Gürbüz. (1997). *Kurban: Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 19-30.

Link: <https://www.sosyalbilimler.org/kurban-antropoloji> | **Yayın Tarihi:** 14/08/2019

Kurbana İlişkin Temel Antropolojik Kuramlar

Bu başlık altında kurban sunma ile ilgili belli başlı antropolojik kuramlara değineceğiz. Yazılı kaynakların taranması sırasında gördük ki, evrensel boyutta kurbanı değin hemen her ayrıntı çeşitli bilim insanlarınca ele alınarak, titiz bir yaklaşımla incelenmiştir. Ulaşabildiğimiz araştırmaların bizde oluşturduğu genel kanı, pek çok ortak yönlerin bulunmasına karşın kurban pratiğinin uygulandığı hemen her toplumda genelde amaçlar ve biçimler benzerlikler göstermekle birlikte ayrıntıda kimi farklılıklar da taşımaktadırlar. Bu farklılıklar aynı toplum içinde bile, toplumsal/kültürel evrim sürecinin birbirini izleyen basamaklarında açık bir biçimde izlenebilmektedir. Gerçi evrim süreci gündeme geldiğinde toplumun aynı toplum olduğu elbette söylenemez. Ancak, belirli bir toplumda aşırı tutucu oldukları bilinen gelenek ve göreneklerin, özellikle de son derece dayanıklı, sürekli olan kült ve ritüellerin çok zor değiştiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bunun yanı sıra, konuyla ilgilenen bilim insanlarının yeğledikleri siyasal ideolojilerin ritüel konusundaki görüşlerine yansıdığı görülmektedir. Örneğin; Durkheim ritüeli yararlı, toplumsal bir yumuşatıcı olarak görürken, Marksist ideoloji yanlıları ritüeli sosyal bir bağ olarak ele almaktadırlar. Onlara göre ritüel, ekonomik ve siyasal baskıyı gizler ve böylece eleştiri sindirilir (Combs-Schilling, 1989: 35-36).

Yine toplumsal/kültürel evrimle ilgili olarak, genel kültik tasarımlarda ortaya çıkan değişimler amaçlara, biçimlere, öğelere, işlevlere yansiyarak onları değişikliğe uğratmaktadır. Burada göz önünde bulundurulması gereken nokta, değişimin ve buna dayalı yansımanın tek yönlü olmayıp karşılıklı ya da birlikte olabileceğidir. Bu durumu, eski toplumlarda kişileştirilmiş doğaüstünün insanımsı birtakım gereksinimleri olduğu tasarımına bağlı olarak ona bitkisel öğeler sunulurken, sonraları insan ya da hayvanların sunulmaya başlanması; eski Türk boylarındaki doğaüstü güçlere at kurbanının ve buna ilişkin sunma biçiminin Anadolu Türkleri arasında görülmemesi konuları örneklemektedir. Çağdaş toplumların kimilerinin ataları, kurban kapsamında doğaüstüne bitki, hayvan ve diğer şeyleri sunarken bugün onların doğaüstü tasarımlarındaki değişim ve doğaüstünün insanımsı birtakım gereksinimleri olmadığı düşüncesine ulaşmış olmaları toplumsal/kültürel evrimin yukarıda değindiğimiz farklılıkları doğuran asal etmenlerden olduğunu ortaya koymaktadır.

Ulaşabildiğimiz yazılı kaynaklara göre kurban konusunu ilk kez ele alıp, çağındaki kurbanın neliği hakkında görüşlerini ortaya koyan, Antikçağ Yunan düşünürü Platon'dur. Platon'a göre kurban, bütün antikçağa egemen olan bir düşünceyle "Tanrılara sunulan bir hediyedir" (Classical Dictionary: 943'den; Plato, Euthyphro: 14c.).

Bu görüşün başta Philocorus olmak üzere çeşitli düşünürler tarafından ele alınıp işlendiğini görüyoruz. Antikçağ Yunan düşünürlerinden Theophrastus da kurban türlerini ilk

sınıflayan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun sınıflandırmasına göre antikçağ kurbanları şu ana başlıklar altında toplanmaktadır:

“Övgü kurbanları; teşekkür (şükran) kurbanları; dilekte bulunma, rica kurbanları ve ölülerin ruhlarına sunulan kurbanlar” (Classical Dictionary, 934).

Yukarıda değindiğimiz antikçağ düşünürlerini izleyen dönemde belki pek çok düşünür kurban konusuyla ilgilenmiştir. Ancak, günümüz antropoloji kaynakları bu ilginin bilimsel onurunu Edward Bomet Tylor’a vermektedir. Daha sonra değineceğimiz *Primitive Culture* adlı iki ciltlik eserinde ortaya koyduğu kurban kuramıyla Tylor, Platon'un hediye kuramını, yapmış olduğu ayrıntılı incelemelere dayanarak ve örneklendirerek yeniden gündeme getirmiş görünmektedir. Tylor'ın kurbanla ilgili varsayımı şudur: Kurban, doğaüstünün lütfunu güvence altına almak ve onun düşmanlığını en aza indirmek için, doğaüstüne sunulan özgün bir hediyedir (Tylor, 1920: 2.c. 375).

Tylor kuramında, kurbanın zaman içindeki değişimini özetle şöyle açıklamaktadır: Kurban, başlangıçta insanların kendilerini sevdirmek için doğaüstüne sundukları hediyedir. Giderek tanrılar yücelip insanlardan uzaklaşmışlar ama insanlar onlara hediye verme gereksinimi duymayı sürdürmüşlerdir. Böylece kutsallaştırılmış kurban sunma geleneklerine geçilmiştir. Bundan sonraki basamakta, insanın tanrıya ait olduğu düşüncesi gelişmiş ve uzun bir zaman dilimi içinde basit hediye yerini, insanın kendisini kurban olarak sunmasına geçilmiştir.

Henri Hubert ve Marcel Mauss, Edward Tylor'ın, Adolf Bastian, Herbert Spencer ve Charles Darwin'den esinlendiğini; çeşitli ırk ve uygarlıklardan aldığı örnekleri karşılaştırarak kurban biçimlerine bir köken formüle ettiğini belirtmektedirler. Hubert ve Mauss, Tylor'ın kuramını eski, halka özgü düşüncelerin bilim dili ile yinelenmesi olarak değerlendirmektedirler (Hubert-Mauss, 1981: 2).

Tylor'dan sonra konu üzerindeki yoğun çalışmalarıyla W. Robertson Smith'i görüyoruz. Robertson Smith, Samilerin dinleri üzerine yaptığı kapsamlı araştırması ile tanınmaktadır. Smith “communal type” kurbanın, “theanthropic” olarak bilinen ilk kuramında ortaya koyduğu, aynı zamanda Tanrı olan hayvan ve insan akrabalar düşüncesinden, yani totemizmden kaynaklandığını ileri sürer. Daha sonra, James Frazer'ın varlığını çeşitli belgelerle ortaya koyduğu, kutsal totem hayvanlarının eti ve kaniyle yıllık totem kutsamalarında toplulukça yenmesi olayını göz önünde bulundurarak kurban kefareti (*expiatory*), gönül alma (*propitiatory*) ayrımlarını getirmiştir. Bu kavramlar onun kurban, Tanrıya sunulan bir hediye olarak bakmadığını ortaya koymaktadır. Smith'in kurban ritüeli alanına yaptığı önemli katkılardan biri, kutsal şeylerin belirsiz karakterlerinin nasıl dönüşüme uğradığını açıklamasıdır. Robertson Smith, tamamının yakıldığı kurban motifi üzerindeki araştırmasında, şeylerdeki kutsallığın aşırı derecede artmasının onları dokunulmaz (tabu) kıldığını görmüş ve aşırı kutsal şeylerin toplum adına bir anlamda yasağa (tabuya) dönüştüğünü ileri sürmüştür.

Bununla ilgili olarak etnoloji literatüründe, çeşitli ilkel toplumlarda, özellikle Melanezya toplumları (Trobriand Yerlileri) arasında yaygın olarak görülen pek çok manaya sahip olan kabile şeflerinin tamamen tabulaştıkları, dokundukları her şeyi tabulaştırdıkları, böylece bu şeyleri halklarına yasak hale getirdiklerine bu nedenle hiçbir şeye el süremedikleri hatta

yemeklerini çeşitli araçlardan yapılmış gereçlerle başkaları aracılığıyla yiyebildiklerine ilişkin zengin örnekler vardır.

Yine, her tuttuğunun altın olmasını isteyen Midas efsanesi de simgesel yönüyle bu durumu örneklemektedir.¹

Robertson Smith, kurbanın kökenini totemik kültürde bulmaktadır. Zaman içindeki değişimi de Samilere dayalı olarak özetle şöyle açıklamaktadır: Başlangıçta totemin kurban olarak sunulması vardır. Totemizmden çıkışla, insanla totemin akrabalığından, giderek totem kurbanın yerini insan almıştır. Ancak, toplumsal yaşamda bireyin yaşamını güvence altına alan geleneklerin ağır basması nedeniyle insan kurbanı terk edilmiş, insanın yerine çiftlik hayvanlarının kurban olarak sunulması gündeme gelmiştir. Çiftlik hayvanlarına atfedilen kutsallık, insanoğlunun beslenmesi adına zamanla bozulmuş, böylece hediye kurbanı doğmuştur. Smith, primitif toplumlarda ve Sami dinlerde tamamının yakılarak sunulduğu kurbanlara ilişkin olarak şu açıklamayı getirir: İnsanın kurban olarak sunulması döneminde, insan eti yemenin doğru bir uygulama olmadığı düşüncesine ulaşıldığında, onun tamamının yakılması uygulaması doğmuştur. İnsan kurbanından vazgeçildiği dönemde, yani insanın yerini alan hayvanların kurban olarak sunulması döneminde bu kurbanların tamamının yakılarak sunulması uygulaması sürdürülmüştür (Bkz: *Encyclopædia of Religion and Ethics*, IX.c.2; Durkheim, 1926: 326-350; Hubert-Mauss, 1981: 2-8; Freud, 1971:192-200; *Chambers' Encyclopaedia*, 1968: XII.c.128).

İnsanın kurban olarak sunulduğu dönemden önce ya da sonra ortaya çıktığı konusu kesin olmamakla birlikte çeşitli toplumlarda çeşitli doğaüstü güç ya da güçlere parmak, el, kol, kulak, penis gibi organların vücuttan koparılarak sunulduğu uygulamalar vardır. Bu uygulamaların kurban ritüellerinin sınıflandırılmasında bağımsız bir dönem ya da ara dönem oluşturup oluşturmadığını bilmiyoruz. Ama insanın tamamının kurban olarak sunulması yerine onun bir organının kurban objesi olarak sunulması uygulamalarına geçilmiş olması akla uygun gelmektedir. Bununla ilgili olarak Ana Tanrıça Kybele'ye rahiplerin ve sıradan insanların penislerini sunmaları, Azteklerde diri diri insanların yüreklerinin sökülerek Kuş Tüylü Tanrı'ya sunulması, çeşitli Amerika, Afrika, Avustralya yerlileri ile Asya etnik grupları arasında görülen doğaüstüne kulak, parmak gibi organların kesilerek sunulmasına ilişkin etnoloji literatüründe son derece zengin örnekler vardır. Günümüzde Musevilik ve Müslümanlığın gereği olarak uygulanan sünnet ritüelinin, kökleri çok eskiye dayanan bu pratiğin bir devamı olduğu konusu kesinlik kazanmış görünmektedir.

Kurbanın, dolayısıyla kurban ritüellerinin kökeni ve gelişimiyle ilgili yukarıda değindiğimiz iki temel kuramcıyı izleyen diğer bilim adamlarının bir bölümü onların görüşünü paylaşırken örneğin F. B. Jevons, Salomon Reinach, Robertson Smith'in görüşlerine katılırlar. Marillier, Henri Hubert, Marcel Mauss gibi kimi bilim adamlarıysa bu kuramların evrensel olamayacağını, eksik ya da yanlış olduğunu ileri sürmüşlerdir. Westermarc, James Frazer gibi

¹ Efsaneye göre Kral Midas, Dionysos'un arkadaşını tutsak eder. Ona iyi davranışı nedeniyle de Dionysos tarafından bir dilek dilemeyle ödüllendirilir. Midas, her tuttuğunun altın olması dileğinde bulunur ve dileği gerçek olur. Dokunduğu yiyeceklerin de altına dönüşmesi nedeniyle, açlıkla yüz yüze gelen Midas hatasının farkına varır. Dionysos onu Sardes nehrinde yıkayarak normal hâle getirir (Ana Britannica, 16.c., 58.s.).

kimi bilim insanları da diğerlerinden küçük farklılıklar gösteren değişik kuramlar ortaya koymuşlardır.

Robertson Smith totemizmin kültik yönüne ağırlık verirken, James Frazer totemizmin özellikle toplumsal yönünü öne çıkarmıştır. (Bkz: *Encyclopædia of Religion and Ethics IX.c. Sacrifice*)

Fransız Sosyoloji Okulu üyesi olan Henri Hubert ve Marcel Mauss *Sacrifice Its Nature and Functions* adlı çalışmalarında Smith'in ulaştığı sonuçların çoğunu onaylarken, en azından evrensel boyutta kurbanın temelde basit bir formdan türemediği, yani totemizm kökenli olmadığı; çünkü kurban ritüelinin bulunduğu her toplumun totemizmden geçmediği görüşünü ileri sürerek araştırmasını teknik ve yöntemsel açılarından eleştirmektedirler. (Hubert-Mauss, 1981: 1-9)

Henri Hubert ve Marcel Mauss adı geçen çalışmalarında, Hint ve Yahudi kurban ritüelleri üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmayla onlar, her kurbanın özel durumlara ve özel amaçlara yönelik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Onların bu çalışmayla ulaştıkları diğer sonuçları şöyle sıralayabiliriz: Amaçların çeşitliliği, karmaşık sistemlerin farklılaşmasını doğurur ve bu sistemlerin bulunmadığı bir din de yoktur. Ayrıca, temelinde doğaüstü ile karşılıklı anlaşma düşüncesi ya da niyetinin bulunmadığı hiçbir kurban ritüeli yoktur. Bu konuyu Durkheim, “do ut des” (ben sana vereyim, sen de bana ver) kuralıyla açıklamakta ve bunu doğaüstü ile kurban sunan arasında bir tür hizmet değişimi olarak vurgulamaktadır. (Durkheim, 1926: 346-347) Hubert ve Mauss bunun tek kuraldışı örneğinin Tanrı kurbanı olduğunu belirtirler. Bu örnekte Tanrının kendisi kurban edilir, aracı yoktur. Kurbanın, toplumsal dayanışmayı yenilediği, birlikteliği pekiştirdiği, paylaşmayı ve özveriyi körüklediği vb. biçimlerde toplumsal işlevini yerine getirdiği görüşünü ileri sürerler. Hubert ve Mauss'un kurbanın işlevi ile ilgili olarak ulaştıkları bir başka sonuç da şöyle özetlenebilir: Kurban, dua ve büyü törenlerinde olduğu gibi, aynı zamanda şükran sunmak, ant içmek ve tövbe etmek adına kullanılarak çeşitli tinsel işlevleri yerine getirmektedir (Hubert- Mauss, 1981: 95-103).

Sigmund Freud, *Totem ve Tabu* adlı çalışmasında Robertson Smith'in kurban kuramına değinir ve onun görüşlerine katıldığını söyler. Freud'un adı geçen çalışmasının malzemesi Durkheim gibi başkaları tarafından derlenmiş Avustralya materyaline dayanmaktadır. O, totem kurumunun kökenlerini Oidipus kompleksinde bulmaktadır. Freud, psikanalitik açıdan ele aldığı totemin kendisinin baba yerine konduğu düşüncesine dayalı olarak, ilk totem kurbanı ile ilgili ilginç bir varsayım ortaya atmıştır. Antropoloji çevrelerince pek dikkate alınmayan bu varsayım (Beattie, 1970: 223; Malinowski, 1989: 122'den Kroeber, 1920: 48 vd.; Malinowski, 1989: 101-129) klanın ekzogam olması temeli üzerine kuruludur. Baba, farklı totem grubuna dolayısıyla farklı toteme bağlı olan karısı ve kız çocukları üzerinde seksüel anlamda birtakım haklara sahiptir. Babanın, büyüyen erkek çocukları sürüden kovması ve öteki nedenlerden dolayı erkek çocuklar bu durumdan hoşnut değildirler. Güç birliği yaparak babayı öldürürler, ondaki özellikleri kendilerine geçirmek için onu yerler ve anne ile kız kardeşler üzerinde sekse dayalı hakları ele geçirirler. Ancak, aralarında sürekli bir anlaşma sağlayamazlar ve pişman olurlar. Freud bu varsayımının sınırlarını genişleterek hayvan, insan. Tanrı kurbanlarına ulaşır. Smith'in çalışmasına da dayanarak kurbanı bayram olarak kutlayanların duygularında bu

“efsanevi trajedinin” doğrudan yansımaları görür. (Freud, 1971: 204-220) Freud bu varsayımıyla ilgili olarak şu görüşü ileri sürer:

“İnsanlığın belki de ilk bayramı olan totem şöleni, bu cinayetin, toplumsal örgüt, ahlak kuralları, din gibi birçok şeyleri başlatan bu unutulmaz olayın tekrarlanması ve anılması olmuştur” (Freud, 1971: 205).

Freud'un adı geçen çalışmasında ortaya koyduğu psikanalitik temelli hipotezi ülkemizde [Ziyaeddin Fahri] Fındıkoğlu tarafından ele alınarak konu Türk sosyal bilimcilerine duyurulmaya çalışılmıştır (1943: 70-72).

Eski Türk söylencelerinde de babanın öldürülmesi olayını görüyoruz. Ancak, bunlara ilişkin açıklamalar doğrudan doğruya “töreyi bozmaya”, “töreye uymamaya” dayandırılmaktadır. Mete ve Oğuz Kağan destanlarında gerek Mete gerekse Oğuz Kağan töreye uymayan babalarını öldürürler. Bu olaylarla ilgili olarak Ögel’de genel açıklamanın yanı sıra şu özel bilgiyi buluyoruz.

“Mete ile Oğuz’un babaları yanılmış,
Tanrı vermiş cezayı, oğul yaptı sanılmış!” (Ögel, 1971:11)

Claude Levi-Strauss, kurbanın köklerinin totemizmle ilişkilendirilmesi konusunda, kurban sunmanın ilk biçimleriyle totem yeme pratiği arasında bir ilişki kurulamayacağını ileri sürmektedir. Adı geçen çalışmasında, konuyu tartıştıktan sonra şöyle bir açıklama getirmektedir.

“Öyleyse intichiuma adıyla bilinen çoğalma kuttörenlerinde bazı totemsel türün yenildiğini görmemiz, bu kuttörenleri kurban sunmanın ilkel, hatta aykırı bir biçimi saymamız için yeterli değildir; bizi balınayla balığı özleştirmeye yönelten benzerlik kadar yüzeysel bir benzerliktir bu” (Levi- Strauss, 1984: 242).

Mircea Eliade *Kutsal ve Dindışı* adlı eserinde, özellikle mekânın farklılaştırılması üzerinde durarak, merkez simgeciliğini vurgulamaktadır. Çeşitli toplumlar, söz konusu merkez simgeciliğinden çıkışla gerek içinde yaşadıkları gerekse genelde mekânı ve zamanı farklılaştırmışlardır. Böylece kültürler, özleri açısından bir örnek ama içerik açısından çeşitlenen kutsal ve dindışı ayrımını ortaya koymuşlardır. Eliade tapınakların, ibadete dayalı alan sınırlamalarının ve mimarinin kutsal mekânı kutsal olmayandan ayırmaya yönelik olduğunu belirtirken; kurban sunmanın farklılaştırılarak kutsallığı onaylanmış merkez simgeciliğine dayalı yerlerde yapıldığını belirtmektedir (Eliade, 1991: 34).

“Bazı kanlı kurbanların meşrulaştırmasının ilksel bir tanrısal eylemde bulunduğu”nu (Eliade, 1991: 80) savlayarak örnekleyen Eliade, “İnsan bu kanlı kurban edışı, bazen insan da öldürerek, bir köy, tapınak veya sadece bir ev kuracağında tekrarlamaktadır.” (Eliade, 1991: 80) demektedir. Eliade ilk tarımcı halkların söylen (mit) ve kuttören (ritüel)lerine dayanarak, insan olan tanrısal bir varlığın, grubun diğer üyelerinin zorlanmadan doymaları adına kendisinin kurban edilmesine onay verdiği; kurban adına, bu halklar için esas olanın söz konusu bu ilk cinayetin periyodik bir biçimde tekrarı olduğu üzerinde durur (Eliade, 1991: 81-84).

Kanlı kurbanı değerli antropolojik kuramlar çerçevesinde, çağdaşımız Amerikalı Antropolog Marvin Harris önemli bir yere sahiptir. Harris, *Yamyamlar ve Krallar: Kültürlerin Kökeni* adıyla dilimize çevrilmiş eserinin 9 ve 12. bölümlerinde, pek azına bizim de

değindiğimiz pek çok ülke ve çeşitli inanç sistemlerindeki kurban konusu üzerinde durmaktadır. Harris, konuyla ilgili kuramını şu özet tümceyle formüle etmektedir:

“Ayrıca ekolojik ve ekonomik maliyet ve kazançlar ile dinsel inanç ve uygulamaları belirleyen koşullar arasında her zaman bir geri besleme (feedback) bulunduğunu kabul ediyorum.

Bir yandan hayvansal proteinlerin tükenmesi ile, öte yandan insan kurban edilmesi ve yamyamlık, dinsel dağıtım şöenlerinin gelişmesi ve bazı hayvanların etinin yasaklanması arasındaki bağlantı özdeksel (maddi) maliyetlerin ve kazançların ruhsal inançlar üzerindeki kuşku götürmez nedensel önceliği ispatlamaktadır” (Harris, 1994: 206).

Harris, kanlı kurbanlarla ilgili kuramını, insanın beslenmesi adına protein ve yağ gereksiniminin karşılanması bağlamında ekolojik ve ekonomik koşullarla; üretim, dağıtım, tüketim faktörleri üzerine temellendirmektedir.

Kurbanın, çeşitli toplumların mit ve inançlarında yaygın bir biçimde yer alan ölüp dirilme motifiyle de ilişkisi bulunmaktadır. Bu motif bitki, hayvan, insan giderek ruh ve Tanrılara yönelik olarak öldükten sonra yeniden dirilme inancına temellenmektedir. Bir yönüyle ata ruhları inancıyla koşut, hatta onu içeren bir sınır genişliğine sahip olan bu inanç biçimi insanoğlunun din tarihinde ilk basamaktan başlayarak son basamağa dek uzanmaktadır. Tek Tanrıcı dinlerde de yer alan ölüp dirilme motifini antikçağ toplumlarının yoğun bir biçimde yaşadıkları görülmektedir. Reinach, efsane ve inançlardaki ölüp dirilme motifi ile kurban arasında şöyle bir ilişki kurmaktadır.

“Oziris de tıpkı Adonis, Dionysos Zagreus, Orpheus ve İsa gibi acı çeken bir kahraman, arkasından gözyaşı dökülüp sonra dirilen bir kahramandır; efsanesine uyularak yapılan çok eski kurban törenleri gereğince, onun şerefine kutsal bir boğa kurban edilip on dört parçaya bölündükten sonra bir araya toplanan müminler tarafından yenilmekte, sonra da Oziris’in dirilişini sembolleştirmek için yenilen boğanın yerine başka bir kutsal boğa konulmaktaydı. Eski Yunanlılar, Oziris efsanesinin Dionysos Zagreus’unkiyle olan benzerliğinden pek hayrete düşmüşlerdi. Dionysos Zagreus, Titan’lar tarafından parçalanıp yenilmiş yavru bir boğa idi ki, sonradan Tanrı Zeus onu diriltip şan ve şeref dolu bir hayata kavuşturmuştu. İkisi de kurban törenlerinden çıkma olan bu efsaneler, birbirlerine etki yapmamış olmakla beraber çok benzeşmektedirler.” (Challaye, 1963: 40’dan; Reinach, Orpheus)

Freud da aynı konu üzerinde durmuştur (1971: 221-223).

Frazer, Eskimolar, Laplar ve Kuzey Amerika yerlileri gibi avcı toplumlarda hayvan ve balıkların kemik ya da kılçıklarının kırılmadan saklandığını örnekler. O, bu uygulamaya ilişkin olarak iki neden ileri sürmektedir. Bunlardan birisi ölüp dirilme motifi olup diğeri bu motife dayalı olarak hayvanın kendi cinsinden diğeri hayvanlara acı çektiklerini söyleyerek ava engel olacakları inancıdır (Eröz, 1980: 22’den Frazer, 1967: 689-694).

Bazı eski Türk boylarındaki kurbanlarda, örneğin Beltirlerde ve Anadolu’da Aleviler, Bektaşiler arasında görülen kimi özel kurban ritüellerinde kurban olarak sunulan hayvan bütün olarak pişirilmekte, kemiklerine bir zarar gelmemesine özen gösterilmektedir (Eröz, 1977, 1980; Yetişen, 1970; Noyan, 1987; Fığlalı, 1990; Birdoğan, 1990; Maynagaşev, 1974). Bu uygulamanın kökenleri, konuyla ilgilenen bilim insanları tarafından şamanizme dayandırılmaktadır. Yine bu uygulamanın kök nedeni, şamanistik inanç yapısı içinde yer alan yeniden dirilme (reenkarnasyon) inancıdır.

Etnoloji, sosyoloji, ya da din antropolojisi alanında kurbanla ilgili daha farklı kuramlar bulunabilir. Ancak, bizim bu konuyu ele alışımızın yalnızca kendi araştırmamıza açıklık kazandırmak amacına yönelik olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle kuramlar konusuna daha fazla girmeyeceğiz.

Kaynakça

Birdoğan, Nejat. (1990). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul, Acar Matbaacılık Tesisleri.

Beattie, John. (1970). *Other Cultures. Aims, Methods and Achievements In Social Anthropology*. London, Routledge and Kegan.

Challaye, Felicien. (1963). *Dinler Tarihi*. Çev. Semih Tiryakioğlu. İstanbul: Ekin Basımevi.

Chambers's Encyclopaedia. London 1966-1968 Pergam on Press Ltd.

Combs-Schilling, M.E. (1989). *Sacred Performances: Islam, Sexuality and Sacrifice*. New York: Colombia University Press.

Durkheim, Emile. (1926). *The Elementary Forms of The Religious Life. A Study in Religious Sociology*. Trans. Joseph Ward Swain. Repr. London, Phototype Limited.

Eliade, Mircea. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara, [b.y.].

Encyclopaedia of The Religion and Ethics. New York, 1908-1920.

Eröz, Mehmet. (1980). "Türk Boylarında 'Kansız kurban' Geleneği", *Türk Kültürü*, Yıl: XVIII. 211-214, Sayı: Mayıs-Ağustos 1980, 17-22.

Eröz, Mehmet. (1977). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: Otağ Matbaacılık Koli. Şti.

Frazer, Sir James George. (1955). *The Golden Bough*. Vol: 12. New York, ST Martin's Press.

Freud, Sigmund. (1971). *Totem ve Tabu*. Çev: Niyazi Berkes, İstanbul: Yükselen Matbaacılık Ltd. Şti.

Fırlı, Ethem Ruhi. (1990). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul, Kent Basımevi.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1943). "Freud'e Göre Kurban Müessesesi". *Değirmen*. Yıl: 1, Cilt: 2, Sayı: 9. 6/1943 70-72.

Harris, Marvin. (1994). *Yamyamlar ve Krallar. Kültürlerin Kökeni*. Çev. Fatih Gümüş. Ankara, Zirve Ofset Ltd. Şti.

Hubert, Henri and Mareel Mauss. (1981). *Sacrifice: Its Nature and Function*. Translated by: W.D. Halis. Chicago, Printed in USA.

Levi-Strauss, Claude. (1984). *Yaban Düşünce*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Kent Basımevi.

Malinowski, Bronislaw. (1989). *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*. Çev. H. Portakal. İstanbul: Tuba Matbaası.

Maynagaşev, S.D. (1974). *Beltir Türklerinde Gök Tanrıya Kurban Töreni*. Çev. Abdülkadir İnan. TFA Cilt: 15. Sayı: 315 Aralık 1974. 7174-7178.

Noyan, Bedri. (1987). *Bektaşilik-Alevilik Nedir?* Ankara: Doğu Matbaacılık ve Tic. Ltd. Şti.

Ögel, Bahaeddin. (1971). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

The Oxford Classical Dictionary. (1984). Edited by: N.G.L. Hammond and H.H. Scullard. Oxford: Oxford University Press.

Tylor, Edward Bumett. (1920). *Primitive Culture*. Vol: 2. USA.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan **sosyalbilimler.org**, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için **sosyalbilimler.org/hakkinda** sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da **@sosbilorg** kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.